

Mitä kuuluu, Marja?

Kellarin kätköissä

Sateisena lomapäivänä järjestelin kellarivarastoa tarkoituksenani aloitella hyvissä ajoin muodissa olevaa kuolinsiivousta. Yhden laatikon uumenista osui käteeni vuonna 2000 Jyväskylän yliopistossa hyväksytyt sosiaaligerontologian pro gradu. Aloin silmällä tekstiä palaten ajassa kaksi vuosikymmentä taaksepäin. Päätösikkö on lainaus haastatteluita: ”Sellaisii vaikeuksi ei oo olemassakaan, ettei niistä selviytyis”. Alaotsikko muotoutui näin: ”Erään työläisnaisen odysseia”. Pyörittelin päässäni hetken alaotsikkoo. Siinä lieinee käsitykseni Marjan, työläisnaisen, siihenastisesta elämästä, jossa yhdistyvät pieni ja iso, realistinen ja myyttinen, arkinen ja utopistinen. Tiivistelmän alaosassa on luettelo avainsanoista: narratiivisuus, tarina, elämäkerta, identiteetti, pieni kurjuus, selviytyminen, sukupolvi, koti, elämäntapa, elämänpolitiikka. Vähemmäläkin sanastolla olisi toki pärjännyt

Tuolloin vuosituhannen vaihteessa opinnäytteissäkin käsiteltiin elämäkertoja, ja tähän virtaan omakin työ so-

masti sulautui, vaikka opinnäytteen informanttien määrä, $n = 1$, oli kenties epätavallinen ratkaisu. Minua myös varoiteltiin tämän tyyppisen tutkimuksen vaikeudesta. Gradun ohjaaja Jyrki Jyrkämä kuitenkin näytti uskovan ohjattavaansa ja antoi luvan kokeilla siipiä.

Tämä n on Marja, helsinkiläisnainen ja suurten ikäluokkien edustaja, jonka elämäkulun koin toisenlaiseksi kuin ikääntymisen tutkimuksiin osallistuvien ihmisten. En suinkaan minä Marjaa keksinyt tutkittavaksi, vaan hän keksi minut: hän tarjoutui haastelttavaksi. Kokemukseni graduvaiheen opiskelijana oli, ettei ikääntymisen tutkimus tavoita Marjan kaltaisia ihmisiä. Epäilin myös, oliko tutkimus heistä edes kiinnostunut. Nämä arvelut ovat jossain määrin vahvistuneet vuosien mitaan.

Paluu tekstin äärelle

Opinnäytteen työn sivut olivat sileät, kuin juuri tulostettuja. Olin selvästi panostanut ulkoasuun ja lukijaystävällisyyteen. Tekstiä lukiessani huomasin, että tavoittelin valtavir-

rasta poikkeavan elämäntarinnan, selviytymiskertomuksen, tuottamista. Jollain sivulla varoitelin sormeaa heristäen yleistämisen sudenkuopista. Myöhemmin nämä käsitykset ovat laimentuneet. Valtavirta on osin harhaa, ja yleistämisellä on aikansa ja paikkansa.

Opinnäytteessä kuvaan alkuun Marjan kotia ja asuinympäristöä. Teksti vie minut hänen silloiseen kotiinsa ja kaupunginosaan hämmästyttävän elävästi. Sitten luen, että asemoin opinnäytteen narratiivisuuteen ja sosiaaliseen konstruktionismiin sekä viitataan sisäiseen tarinaan. Aivan kuin nämä teoreettiset käsitteet eivät vielä riittäisi, lisää joukkoon muun muassa Bourdieun (1993) käsitteen pieni kurjuus. Silmäilin tekstiä aineistonkeruumetodista. Havaitsin, että olin toteuttanut useita syvähaastatteluja. Sivuja käännellessä muistui mieleen Marjan kehotus ”keksiä itse loput”, jos hänen oma kertomuksensa ei riittäisi.

Näiden ja muutaman muun käsitteen jälkeen lopulta päästään pihviin eli Marjan tarinaan, jota tarkastelen Lieblichin ja kumppaneiden (1998) narratiivisen metodin

jäsentämänä. Oppaan löysin sattumalta Akateemisen kirjakaupan hyllystä, jolloin siellä vielä oli laaja tiedekirjojen osasto. Lainauksia haastattelusta näyttää olevan tukuittain, koska halusin Marjan itsensä puhuvan. Vai olisiko kuitenkin siitä kyse, etten osannut kuljettaa tarinaa ja teoriaa yhdessä ja vuoropuhelussa toistensa kanssa?

Opinnäytteeni lopussa summaan Marjan 55-vuotisen elämänkulun viideksi jakoksi, joita ovat Osaton Marja (1946–1962), Eteenpäin pyrkivä Marja (1962–1967), Alistettu Marja (1967–1974), Kamppaileva Marja (1974–1980) ja Karaistunut Marja (1980–2000). Ilahduin osamisestani. Minäkö tuon tein?

Ilahtuminen vaihtui pian pienoiseen nolouteen. Käytin käsitettä marginaali ja nimesin Marjan siihen kuuluvaksi. C. Wright Mills (1982, 170) voisi jyrähtää tähän, että yhteiskuntatutkija valitsee arvoja ja sisällyttää niitä kaikkien tutkimustyöhönsä. Marginaaliin asettaminen johtui siitä, että löysin tutkimuskirjallisuudesta tämä termin ja käytin sitä kriittikittömästi. Annettakoon tämä vähemmän viisas teko minulle nyt anteeksi. Työni herätti pidätelyä hämmennystä joissakin etabloituneissa tieteen tekijöissä. Ilmeistä saattoi päätellä, ettei yhden syrjäytyneenä pidettävän naisen elämänkulun tutkiminen gradun tasoisesti voi olla järkevää. Nyt osaisin

puolustaa työni asemaa paremmin.

Marja nyt

Niin, mitäpä Marjalle kuuluu nyt? Opinnäytteen jälkeen joulukortit ovat tulleet ja menneet. Olemme puhuneet puhelimesta ja tavanneetkin joihtakin kertoja. Hän on myös Facebook-kaverini. Kerran yritimme yhdessä teatteriin, mutta aikomukset kariutuivat Marjan huonoon vointiin ennen lähtöä.

Niinpä soitin Marjalle kysyäkseni kuulumisia. Ääni ja temperamentti olivat ennallaan. Marja asuu palvelutalossa ja saa siellä päivittäisen avun. Hän kertoi olleensa kolme kuukautta eristyksissä koronarajoitusten takia. Pandemia on rajoittanut itsemääräämisoikeutta. Olo on kuin vankilassa, hän sanoi. Liikkuminen on mennyt onnettomaksi, mutta elämä jatkuu, hän huokaisi.

Kerroin puhelimesta lukevani häntä koskevaa opinnäytetyötäni 20 vuoden takaa. Kysyin suoraan, teinkö vääriä päätelmiä. Hän kertoi, että tutkimus tekee hänelle oikeutta ja on toteutettu rehellisesti. Tarkensin, mitä mieltä hän on siitä, että käytän hänestä marginaali-sanaa. Olin tässä kohtaa huojentunut, sillä hänen mielestään se on oikea ilmaisu. Marja antoi luvan julkaista häntä koskevaa tietoa edelleenkin. Hän kokee olevansa irrallinen, kuten kaikki naapuritkin aikoinaan olivat. Kaikki

olivat kuin puustansa pudonneita lehtiä Pentti Saaritsan runossa. Näin naapuritkin voivat olla merkityksellinen viiteryhmä.

Puhuimme myös kaltoinkohdelleesta mummusta, koulukodin fasistisesta kurista ja ministeritason anteeksipyyntöstä koulukotikasvatuksen uhreille. Sitten siirryimme muihin kuulumisiin. Kesäisenä aamuyönä ikkunan ulkopuolella oli ollut ufo. Marja pohti, onko ufoja olemassa vai oliko kyse dementian aiheuttamasta harhasta. En osannut ratkaista tätä ongelmaa. Poliitikastakin puhuttiin. Hänen mielestään eduskunnassa oikealla istuvan puolueen puheenjohtaja on hyvä siinä, että hän ymmärtää sorrettuja.

Jälkikirjoitus

Vaikka Marjan elämänkulku on ainutlaatuinen, hänellä on kohtalotovereita. Lapsuus oli köyhä ja karu, pullan tuoksua ei ollut. Kun Marjasta tuli orpo kolmivuotiaana, hän joutui elämään ankaran mummun oikkujen alaisena aina teini-ikään. Mummun heitettyä hänet kotoa viranomaiset ottivat huostaan ja lähettivät valtion koulukotiin. Koulukodin antamista elämäneväistä on ollut pelkkää haittaa. Sitteen seurasivat raskaat työt teurastamossa, väkivaltaa, kaksi avioeroa, kaksi lasta, päihde- ja mielenterveysongelmia ja varhainen eläköityminen. Näistä hän selviytyi eteenpäin.

Näin kuvattuna Marjan elämäntulkku ei tuo hänelle oikeutta, se toiseuttaa mutta myös arvottaa hänet. Ihminen ja hänen elämänsä ovat aina enemmän kuin kaikki käänteet. Nyt ajattelen, että elämäntapahtumien takana, välissä ja liepeillä ovat voimaantavat subjektiiviset merkitykset sekä minäkuvaa ja persoonaa kantavat vahvuudet. Marjan elämään nämä sisäiset tekijät loivat jatkuvuutta ulkoisten tekijöiden sortaessa häntä. Surullista on se, ettei yhteiskunta kyennyt suojelemaan heikoimpia jäseniään.

Identiteetti, joka on kantanut Marjan tarinaa ja elämää, on olla työläisnainen. Työ kuitenkin vei terveyden ja toi niukan elannon. Siitäkö sen merkitys kumpuaa? Marja kertoi työläisidentiteetin olevan perintöä äidiltä, isältä ja suvulta. Saako jatkuvuusteoria tästä uuden ulottuvuuden?

Lukiessani tekstiä havaitsin, että Marja kuvaa elämäntapahtumiaan metaforamaisesti ja tiivistäen. Vakuutuin myös siitä, että mummun harjoittama kaltoinkohtelu on

ollut Marjan avainkokemus. Puhe siitä on vuonna 2020 samaa kuin haastattelussa vuonna 1999. Kokemus on kristallisoitunut, syövyttänyt muuttumattoman merkin elämäntulkkuun. Holsteinin ja Gubriumim (1995, 16–17) käsitys merkitysten kestäväydestä vahvistui. Voiko myös päätellä, että merkitysten kristallisoituminen auttaa selviytymisessä? Hypoteesi vaatisi toki testaamista.

Marjan kanssa puhuttuani aloin toivoa, että elämäkertatutkimusta harjoitettaisiin myös 2020-luvulla. Toivelistalle lisään, että tutkittaisiin tekijöitä, jotka kannattelevat ikääntyvien elämää ja jaksamista. Miten selviämme pandemiasta? Miten jaksamme surujen ja menetysten keskellä? Mikä auttaa kaltoinkohteltuja? Rekisterit eivät niitä kerro.

Takaisin vielä kuitenkin kellarin ja sadepäivän tunnelmiin. Opinnäytteet ovat kirjoittajilleen kiinnostava, paikallinen tai epämiellyttävä ja tuskallinen taival kohti tutkintotodistusta. Kuuluin nii-

hin, joille taival oli miellyttävä. Muistan vielä tunteen, kun työ tuntui tulevan päätökseen. Olo oli haikea, ehkä kyyneleenkin tirautin. Työtä arvioon jättäessäni ajattelin sen oppoavan johonkin hyllyyn ilman pelkoa siitä, että se vielä löytyisi. Se kuitenkin löytyi yliopiston palvelimelta. Siitä olin suuresti hämmästynyt, että sitä oli ladattu noin 500 kertaa. Ei huono.

Eija Kaskiharju, YTT
Turun yliopisto ja
Jyväskylän yliopisto

Kirjallisuus

- Bourdieu P. *La misère du monde*. Paris: Éditions du Seuil, 1993.
- Holstein JA, Gubrium JF. *The active interview*. Thousand Oaks, London: Sage, 1995.
- Lieblich A, Tuval-Mashiach R, Zilber T. *Narrative research: reading, analysis and interpretation*. Applied social research methods series. Volume 47. London: Sage, 1998.
- Mills CW. *Sosiologinen mielikuvitus*. Helsinki: Gaudamus, 1982.